

MEVLÂNÂ'NIN HAKİKAT ARAYIŞINDA ŞEMS KILAVUZLUĞU

Kadir ÖZKÖSE*

ÖZET

Mevlânâ ile Şems'in buluşması, birbirlerini yıllardır göremeyen iki dostun buluşmasına benzemektedir. Şems'i medresesine götüren Mevlânâ, Şems'le birlikte manevî dünyalarında aylar süren sohbete koyulurlar. Şems ve Mevlânâ birbirinin büyüklüğünü idrak ederler. Birlikte geçirdikleri uzun halvet ortamında birbirlerini aydınlatıp birbirine rehber olurlar.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî, Şems, İlahi Aşk, İnsan-ı Kâmil.

GUIDANCE OF SHEMS IN THE MAWLANA'S ILLUMINATION OF HAQİQA

The encounter of Mawlana Jalaladdin Rumi and Shems embraced like two friend who have not seen each other for many years. Then from that day, Mawlana and Shems begin to conversation that it took many months in their spiritual lives. They perceived the greatness of the each other. In this way, each guides and enlightens the other during the long periods spent alone together.

Key words: Sufism, Mawlana Jalaladdin Rumi, Spiritual Love, The Perfect Man.

GİRİŞ

Şems-i Tebrîzî'nin Konya'ya gelişi ile Mevlânâ'nın hayatında büyük bir değişim gerçekleşir. Kendisiyle görüşüp kaynaştıktan sonra, Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî'yi Salahaddin Zerkûbî (ö. 657/1258)'nin hücrelerinde misafir eder. Mevlânâ ile Şems altı ay kadar bir hücrede halvete girer. Bu zamana kadar tedrisat ve ilmî mülâhazalarla meşgul olan Mevlânâ, büyük bir değişim geçirir. Âlim, zâhid ve mürşid kişiliğinden çok, aşk ve cezbesi ile temayüz etmeye başlar. Mevlânâ'nın değişim geçirmesine ve şüttar yoluna koyulmasına öncülük eden Şems'i daha yakından tanımak durumundayız.

1. ŞEMS'İN HAYAT SERÜVENİ

Kaynaklarda doğum tarihi belirtilmemekle birlikte, 6/12. asrın ikinci yarısında dünyaya geldiğini ifade edebileceğimiz Şems'in tam adı, Ali b. Melikdâd'ın

* Doç. Dr., Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fak. Tasavvuf ABD. Öğretim Üyesi. kozkose@cumhuriyet.edu.tr

oğlu Muhammed Şemseddîn-i Tebrizî'dir.¹ Tebriz'de doğmuş ve orada büyümüş-tür.² Küçük yaşından beri değişik hâlleri ve üstün yaratılışı ile dikkat çekmiştir. Bizzat kendisi çocukluk dönemlerinde bir takım olağanüstü hâllere maruz kaldığını otobiyografik bilgi niteliğinde sunmaktadır.³ Kendi ifadelerinden hareket edilecek olursa, Şems-i Tebrizî'de ilâhî aşkın fitrî olarak bulunduğu söylenebilir. Bu şekilde herhangi bir şeyhin maneviyat eğitiminden geçmeden Hüdâyî nâbit türünden olmak üzere üveysîlik karakteri ağır basan çok sayıda sûfi vardır; ancak diri tilki ölü aslandan yeğdir, kuralına göre, bu durumda, onların yine de yaşayan bir mürşid-i kâmilin kontrolü altında sülûk çıkarması tavsiye edilmiştir.⁴

Bu minvalden hareketle Şems-i Tebrizî, Baba Kemal Hucendî, Rükneddin es-Secâsî, Evhâdüddîn Kirmânî ve Fahreddîn Irâkî ile çağdaş olup,⁵ bazı kaynaklara göre Ebû Bekir Sellebâf'ın, bazılarında göre Necmeddîn Kübrâ'nın halifelerinden Baba Kemâl'in, bazılarında göre ise Halvetiyye silsilesinden Ebheriyye kolunun mümessili Kutbuddîn Ebher'in halifesi Rüknuddîn Secâsî'nin dervişidir.⁶ Hâlbuki bizzat Şems'in kendisi; *"Benim, Tebriz'de Ebubekir adlı bir şeyhim vardı. Sepet örer, onunla geçinirdi. Ondan pek çok bilgiler öğrendim; fakat bende bir şey vardı ki, onu şeyhim göremiyordu. Zaten hiç kimse de görmemişti. İşte onu, Hüdâvendigârım Mevlânâ gördü..."*⁷ demektedir, ilk şeyhinin (Sellebâf-sepet ören) Ebubekir olduğunu ifade etmektedir. Cismânî anlamda ilk şeyhini Ebû Bekir Sellebâf olarak beyan etse de o, *Makâlât*'ında maneviyat yolculuğuna Hz. Peygamberin kılavuzluğu ile girdiğini beyan eder. Şu sözleri ile o, rûhânî anlamda ilk ve gerçek mürşidinin Muhammed (s.a.v.) olduğunu dile getirir: *"Herkes kendi pîrinden söz açar. Bize, Hz. Peygam-*

¹ Gölpinarlı, "Giriş", *Dîvân-ı Kebîr*, I, XLII.

² Devletşah, onun bir İsmailî prensi olduğunu söyler. Ona göre Şems, Celâleddin Nev-Müselman'ın (ö. 1221) oğlu olup Tebriz'de okumuştur. (Bkz. Devletşah, *Devletşah Tezkiresi*, s. 251.) Bu iddia, Gölpinarlı'nın da dediği gibi tamamen yanlış ve yersizdir; zira Celâleddin Nev-Müselman'ın Alaaddin Ahmed isimli oğlundan başka bir oğlu yoktur. (Bkz. Fûrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 67-68.) *Makâlâtât*'ında İsmâilîliği öven tek bir satıra dahi rastlanamayışının onu heterodoks bir yapılanma içinde sayamayışımızın en büyük delili olduğunu söyleyen Cebecioğlu, hatta onun bu eserinde İsmâilîleri eleştiren bazı ifadelerinin bulunduğunu beyan eder. (Bkz. Cebecioğlu, "Şemseddîn-i Tebrizî'nin Kur'ân-ı Kerim Âyetlerine Getirdiği Bazı İşarî Yorumlar I", *AÜİFD*, c. XXXIX, s. 107.)

³ *Makâlâtât*'ında bu durumdan şu şekilde bahsetmektedir: *"Çocukluk çağlarında bana bir hâl gelmişti. Kimse bu hâlimi anlıyamadı. Babam bile ne olduğunu bilmiyordu. Bana diyordu ki, 'Sen divane değilsin bilmem ki bu gidişin sebebi ne? Sende bu yola gitmek için gerekli olan ne terbiye var, ne riyazat var ne de başka bir şey.' Babama dedim ki: 'Şu sözü benden dinle! Sen ve ben öyle bir haldeyiz ki sanki bir kaz yumurtasını tavuğun altına koymuşlar; bu yumurtadan kaz yavrusu çıkmış; biraz palazlanınca bir su kenarına gelir, yavru hemen suya atlar. Ana tavuk etrafında çırpınır; ama o kümes kuşudur; onun suya girmesine imkân yoktur. İşte seninle ben de böyleyiz. Ey Babacığım! Ben kendimi yüzdürecek bir deniz görüyorum, benim yurdum o denizdir; halim de, deniz kuşlarının hali gibidir. Eğer sen benden isen gel! Yahut ben bu derya içinde değilsem git, kümes kuşlarına karış. Bu sözlerim sana armağan olsun."* Şems-i Tebrizî, *Konuşmalar I (Makâlât)*, s. 42-43.

⁴ Cebecioğlu, "Şemseddîn-i Tebrizî'nin Kur'ân-ı Kerim Âyetlerine Getirdiği Bazı İşarî Yorumlar I", *AÜİFD*, c. XXXIX, s. 108.

⁵ Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf*, s. 139.

⁶ Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 50.

⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 273.

ber (s.a.v.) rüyada bir hırka verdi; fakat bu iki gün sonra yırtılacak, külhanlara atılacak veya bulaşık silinecek hırkalardan değildir. Belki sohbet ve yoldaşlık hırkasıdır. Akıllara sığmayan bir sohbet değil, belki dünü, bugünü, yarını olmayan bir sohbet. Aşkın zevk ile, bugün ve yarın ile ne ilgisi var."⁸ Hz. Peygamberin ruhaniyetinden istifade eden ve dünyevî şeyhi Sellebâf'ın yanında kısa zamanda kemâle eren Şems, bir süre sonra şeyhini bırakır, başka mürsid-i kâmillerle görüşmek üzere Tebriz'den ayrılarak diyar diyar gezer.

Ebubekir Sellebâf-ı Tebrîzî'ye intisap eden Şems-i Tebrîzî, daha sonra Rükneddin Secâsî'nin dervişlerinden olmuş, Baba Kemâl-i Hucendî ile de halleşip sohbet etmiştir.⁹ Şemseddin Tebrîzî, Baba Kemal'in sohbetinde bulunduğu sırada, Şeyh Fahreddin Irakî de, Bahâeddin Zekeriya'nın emriyle, orada bulunuyor ve kendisinde "yüz gösteren" her feth ve keşfi nazım ve nesir halinde ifade ve izhar ediyordu. Bu durum Baba Kemâl'in dikkatini çekti. Şeyh Fahreddin'in aksine Şeyh Şemseddin hiçbir şey izhar etmezdi. Bir gün Baba Kemâl:

"- Oğlum Şemseddin, Fahreddin'in açıklayıp durduğu esrar ve hakikatlerden senin hatırıma bir şey gelmiyor mu?" diye, sordu. Şemseddin:

"- Ondan daha çok esrâr ve hakikat müşahede ediyorum; fakat onun bildiği istihlalları bilmediğimden müşahedelerimi onun gibi ifade edebilme gücünü kendimde bulamıyorum." dedi. Bunun üzerine Baba Kemâl şu temennide bulundu:

*"- Hakk sübhânehu ve teâlâ sana öyle bir arkadaş nasip etsin ki, evvelîn ve âhirînin marifet ve hakikatlerini, senin adına izhar etsin. Hikmet ırmakları kalbinden diline aksın, harf ve ses elbisesine bürünsün. O elbisenin süs ve nakışları da sana ait olsun."*¹⁰

Şems-i Tebrîzî, ulaştığı makam ve mertebelerle yetinmiyor, insanlık sırrına ermek ve varoluşun hakikatini idrak etmek için daha derin ve hakikat ehli bir şeyh, daha yüksek bir makam arıyordu. Kendisini makamlara ulaştıracak bir mürsidin sohbetine girebilmek için yıllarca dolaşıyordu. Ona, bu hâliinden dolayı (Şems-i Perende/Uçan Şems), diyorlardı.¹¹ Durmaksızın geziyor, arıyor, soruyor, "ben şeyhim" diyenleri imtihan ediyor, aradığını bulamayınca da uzaklaşıyordu.¹²

Tebriz'den Erzurum'a gelen Şems, Erzurum'da mekteb-darlık yani öğretmenlik yapar. Eflâkî'nin verdiği bilgiye göre Erzurum meliki, ailesi, akrabaları ve maiyetiyle birlikte onun müridi olur. Bu durum onun, Anadolu halkı ile önceden yakın temas içerisinde olduğunu göstermektedir.¹³ Bir süre de Halep'te bulunan Şems, buradayken medresenin bir hüccesine girip on dört ay riyazet ve mücahede

⁸ Şems, *Konuşmalar I*, s. 96-97.

⁹ Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, s. 639; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, I, 361; Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar*, s. 106.

¹⁰ Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, s. 640; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, I, 361; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 220.

¹¹ Fûrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 68; Mustafa Usta, *Divan-ı Kebir'de Mevlânâ'nın Eğitim Görüşü*, s. 19.

¹² Önder, *Mevlânâ*, s. 38.

¹³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 520; Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 66.

ile meşgul olur.¹⁴ Konya'ya gelip Mevlânâ ile buluşmadan önce bir yıl kadar da Şam'da kalır. Eflâkî, Mevlânâ ile Şems'in Konya'da buluşmalarından önce, Mevlânâ Şam'da iken Şems'le görüştüklerinden bahseder. Bir gün Mevlânâ Şam çarşısında iken, başında külah bulunan siyahlar giymiş bir adamın Mevlânâ'nın elini öperek *"Ey mânâlar âleminin sarrafı, beni bul, beni anla"* diyerek kalabalığa karıştığını yazar. Ve bu adamın Şems olduğunu hikâye eder.¹⁵ Bundan sonra Şems, bir süre de Bağdat'ta kalıp Evhâdüddin-i Kirmânî ile görüşür.¹⁶ Evhâdüddin-i Kirmânî, Şems-i Tebrîzî (ö. 645/1248)'nin de müridi olduğu Rukneddin es-Sicâsî'nin müntesiplerindendir. Aynı şeyhin müridi olmalarına rağmen, Kirmânî ile Tebrîzî'nin görüşleri arasında esaslı farklar vardır. Kirmânî, İbnü'l-Arabî'yle yakın arkadaşlık kurup onun görüşlerini benimsemişken, Şems-i Tebrîzî, İbnü'l-Arabî'nin öğretilerinden pek hoşlanmaz. Vücûdî tevhidin sistemleştiricisi olan İbnü'l-Arabî ile Şam'da görüşür, hatta kendisi ile fikir alışverişinde bulunur. Şu sözlerinde de görüleceği üzere kendisine karşı eleştirilerini yöneltmekten kaçınmaz: *"Şeyh Muhammed (Muhyiddin İbnü'l-Arabî) çoğu kez 'Falan hata yaptı, filan hata yaptı.' derdi. Onu hata yaparken gördüm. Çok defa hatasını gösterirdim. O başını önüne eğdi ve 'Oğlum bana kuvvetli bir kamçı vuruyorsun, yani beni çok hızlı sürüyorsun. Bu bir dağdır, dağ. Benim bunda hiçbir garazım yoktur.'"*¹⁷ Şeyhu'l-Ekber'den farklı bir neşveye sahip olan Şems'in, İbnü'l-Arabî hakkındaki kanaatleri bütünüyle de olumsuz değildir. Şems, İbnü'l-Arabî'den, *"iyi bir dert ortağı, münis ve derin görüşlü, ulu bir insan"*¹⁸ şeklinde övgüyle de bahseder.

2. ŞEMS'İN KİŞİLİĞİ

Şems-i Tebrîzî ileri düzeyde tasavvufî cezbeye sahip, rind ve kalender meşrep bir şahsiyetti. Üst düzey tasavvufî telâkkileri ruhunun derinliklerinde hissetmiş güçlü bir isimdi.¹⁹ Nicholson'un ifadesine göre, *"O, âlim olmamakla beraber şiddetli bir rûhânî cezbenin tesiri altında bulunuyordu. Ve kendisinin Rabbanî sırları nakl ve fuyûz-i ilahiyeyi neşrettiğine mutlak surette kani idi. İşte bu sebeple, manevî dairesine dahil olanlar üzerinde pek muazzam bir nüfuz icra ediyordu. Gerek bu itibarla, gerek şiddetli azmi, fakrı, esrarengiz ölümü sebebiyle Şems ile Sokrat arasında bir benzerlik göze çarpar. Her ikisi de dehâ sahipleri üzerinde nüfuz icrâ etmişler ve telkin ettikleri somut fikirlerin birer sanatkarane şekil almasına muvaffak olmuşlardır. Her ikisi de zahir ilimlerinin lüzumsuzluğunu, nefis tezkiyesi ve vicdan tasfiyesi zarureti, aşkın ulvî mahiyetini beyan eylemişlerdir."*²⁰ Sokrat'ın Eflatun'a öncülük etmesi gibi Şems de

¹⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 513.

¹⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 471.

¹⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 470.

¹⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 510.

¹⁸ Çakmaklıoğlu, *İbn Arabî'de Marifetin İfadesi*, s. 55.

¹⁹ Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 221.

²⁰ Nicholson, *Selected Poems from the Divani Shamsi-Tabriz*, s. xx.

Mevlânâ'ya öncülük etmiştir. Sokrat'ın tanınması nasıl talebesi Eflatun sayesinde gerçekleşmişse, Şems'in şöhrat kazanması da Mevlânâ aracılığı ile olmuştur.²¹

Sipehsâlâr, onu, daha hayatta iken, kurbiyet makamına eren, velilerin sultanı, ariflerin kutbu, nebilerin vârisi, Hakk'ın sevdiklerinin baş tacı diye tavsif ettikten sonra, onun, keşif ve hâl sahibi bir insan-ı kâmil olduğunu, Allah'a yakınlıkta Musa (a.s.)'nin meşrebinde, uzlette, tek başına yaşamakta, İsa (a.s.)'nin hu-yunda olduğunu yazmaktadır.²² Kamil bir insan oluşu sebebiyle "Kamil-i Tebrizî" diye de anılırdı. Büyük bir veli olduğu halde, kendini ve kerametlerini herkesten gizler, şehirlerde tanınmadan yaşar, tanınınca hemen o şehirden kaçardı. Seyahatleri sırasında tekke ve medreselere misafir olmaz, basit tüccarlar gibi giyinir, şeyhlere mahsus gösterişli elbiseleri giymezdi. Hanlara misafir olur, odasının kapısını sıkıca kapar, içeride hasırdan başka yatacak şey bulundurmazdı.²³

Mevlânâ gibi Şems de bilge bir kişidir. Tefsir, hadis, şiir ve devrin ilimlerinden haberdardır. *Makâlât*'ında sık sık Kur'ân âyetlerine referanslarda bulunmakta, bunları lügat olarak anlayıp işarî bir takım yorumlarla değerlendirmektedir. Bazı fikhî hükümler üzerinde yorumlar yapmakta, hadisleri sıklıkla zikretmekte ve hadisler üzerine gerekli değerlendirmelerde bulunmaktadır. Tüm bu bilgi birikimi ve üst düzey yaklaşım tarzı, onun tefsir, fıkıh, hadis ve kelâm okuduğunu, Arapça ve Farsça bildiğini göstermektedir.²⁴ O da, Mevlânâ gibi, felsefeden ve filozoflardan hoşlanmamaktadır. Cehennemliklerin çoğunun keskin fikirli filozoflardan olduğunu söylemektedir. Yunan felsefesinin İslâm'a uygun kısımlarını alarak, felsefeyi İslâmleştirmesinden dolayı Fahreddin Râzî'ye tavrı koyardı.²⁵ İşrâkilerin şeyhi sayılan Sühreverdî-i Maktûl hakkında ise müspet kanâat belirtirdi.²⁶ Vahdet-i vücûd inancına sâhip olduğunu da eserinin çeşitli yerlerinde zikretmişti.²⁷ Şems'e göre, kulluk, gönül kulluğudur. Hizmet, gönül hizmetidir. O da, insanın Rabbinde istiğrakıdır. Şeriat, bu istiğrakın temel taşıdır. Şems, ilahi bilginin binlerce yıl tahsil edilse dahi, öğrenilemeyeceğini, hiçbir bilginin bir kerecik Allah vuslatı anında elde edilen feyze denk olamayacağını söyler. Bu hikmet ve

²¹ Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 96.

²² Sipehsâlâr, *Risale*, s. 131.

²³ Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, s. 639.

²⁴ Cebecioğlu, "Şemseddin-i Tebrizî'nin Kur'ân-ı Kerim Âyetlerine Getirdiği Bazı İşarî Yorumlar I", *AÜİFD*, c. XXXIX, s. 108.

²⁵ Fahreddin Râzî'ye yönelik eleştirisini Eflâkî şu şekilde nakletmektedir: "Fahr-i Râzî'nin ne kuvveti vardı da 'Muhammed Tâzî böyle söylüyor, Muhammed Râzî şöyle söylüyor' dedi. Bu, dönemin dininden döneni ve mutlak kâfiri olmaz mı? O, Tevbe edecekse, niçin onu incitiyor ve kendilerini keskin kılıcın üzerine atıyorlar. Sonra hangi kılıcın? Tanrı kulu onlara şefkat gösteriyor, fakat onların kendilerine hiç şefkatleri yoktur." (Bkz. Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 510.)

²⁶ "Şihâb'a apaçık o köpekler, kâfir diyorlardı. Şihâb nasıl kâfir olabilir ki nurânîdir. Evet, Şems'e karşı kâfir olur, fakat geldi de Şems'e ulaştı mı tapısında dolunay kesilir, olgunlaşır." sözleriyle Sühreverdî-i Maktûl'ü övmektedir. Bkz. Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 56.

²⁷ Şems, *Konuşmalar I*, s. 348, 55, 91, 137, 215, 219, 233, 238, 240.

gerçeğin kaynağını da arınmış temiz gönüllerde aradığını şu ifadeleri ile dile getirirdi:

"Yüce âlem sensin, gerçek budur! Nasıl ki Tanrı, 'Göklerim ve yerim beni kapsayamadı ama imanlı bir kulunun gönlüne sığındım' buyurmuştur. Ahmed'den Ahad'a kadar açık bir mîmiden fazla bir şey yoktur. Bu mîm ise mânanın perdesidir. Sen aradan kalkan o mîmi cihan farzet! Ademoğlu ne kutludur! Yedi iklimde, bütün varlıklara değer. Hele Ademoğullarından Muhammed ümmeti olanlara ne mutlu!"²⁸

Şems'e göre, hakikate varmak, ancak sünnet-i seniyyeye uymakla, gösterişten uzak, hâl ehli olarak, sözde kalmayarak, inandığını yaşayarak, ilahi aşkla mümkündür. Şems de Mevlânâ gibi Peygamber Efendimizin âşığıdır. Mevlânâ; *"Canım bedenimde oldukça Kur'ân'ın kuluyum. Seçilmiş Muhammed'in yolunun toprağıyım. Birisi sözlerimden bundan başka bir söz naklederse, o nakleden de rahatsız olurum, bu naklettiği sözden de..."²⁹* dediği gibi, Şems de *"Muhammed (s.a.v.) öyle bir nurdur ki, bütün nurların en parlağı, en üstünüdür. Nihayet gör ki, o çilede ve o zikir âleminde hiç Muhammed'e uyma hakkında bir işaret var mıdır? Evet Musa'ya kırk gece diye bir işaret verildi. Muhammed'e uymak ciheti nerede kaldı ki, Musa onu dilememiş olsun! Belki, 'Ya Rabbi beni onun atının terkisine yapışanlardan eyle!' diye yalvarır."³⁰* demektedir. Görülüyor ki şeriata bağlılık, kulluk düzeyini taklitten tahkike çıkarmak, gösteriştten uzak, aşk ve iman yolunda yürümek hususunda Mevlânâ ile Şems arasında bir birlik vardır. Meşrep bakımından ise bazı farklılıklar söz konusudur. Mevlânâ temkin ehli bir sûfi iken, Şems telvin ehli bir sûfi, yani coşkunun ve cezbeli bir isimdir.

Şems'in en belirgin niteliği melâmetiliği ve kalenderliğidir. Sohbetinde bulunduğu insanlar onu mürit edinmeye kalktıklarında ağır tenkitlere uğramakta ve Şems'i kaybetmektedirler. O, bir aşk, vecd ve divanelik eridir. Ele avuca sığmaz, yer yurt tanımaz, kurala şarta bağlanmaz, âdeta özgürlüğün yürüyen bir modelidir. Alışılmış kalıpları, kitlelerin itibar ettiği sakat anlayışları, özellikle riyakârlığın beslediği kabulleri yerle bir etmek Şems'in en büyük âdetidir. O tüm bunları yaparken melâmî kişiliğinin bir göstergesi olarak gerçekleşir.³¹

²⁸ Şems-i Tebrizî, *Konuşmalar II (Makalât)*, s. 51.

²⁹ Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Rubâîler*, s. 152.

³⁰ Şems-i Tebrizî, *Konuşmalar II*, s. 140.

³¹ Devrin büyüklerinden biri olan Evhadüddin Kirmânî (ö.1237) Şems'e mürit olmak istediğinde aldığı cevap şudur: *"Sen bizim sohbetimize dayanamazsın. Mesela, Bağdat pazarında halkın gözü önünde şarap içebilir misin?"* Evhadüddin bunu yapamam deyince; *"Peki, bana şarap getirebilir misin veya ben içerken yanımda oturabilir misin?"* diye sorar. Buna da hayır cevabı alınca Evhadüddin'e; *"O halde, benden uzak dur!"* diyor. Aslında Şems'in şarapla ilgisi yoktu. Onun derdi, sonsuzluk eri olmaya aday birini melâmet imtihanına tabi tutmaktı. (Bkz. Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 470-471.

3. ŞEMS'İN KONYA'YA İLK GELİŞİ

Şems-i Tebrizî'nin Konya'ya gelip Mevlânâ ile buluşması, kaynaklarda 26 Cumade'l-âhira 642/23 Kasım 1244 olarak geçmektedir.³² Şems Konya'ya gelince âdet edildiği gibi, doğruca bir hana iner. kaynaklar onun Pirinççiler yahut Şekerçiler hanına indiğinden ve bir oda kiraladığından bahsetmektedir.³³ Şems'in bizzat kendisi gittiği hiçbir yerde herhangi bir medrese veya tekkeye uğramadığını şöyle açıklamaktadır: *"Kendimi tekkeye lâyük bilmiyorum. Tekke, pişip olmak, yetişip gelişmek kaydında olanlar için yapılmıştır. Dileklerine erişememeleri ihtimali olduğundan onların vakitleri değerlidir. Ben onlardan değilim. Peki dediler, neden medreseye gelmiyorsun? Dedim ki: İlmî tartışmalara girecek adam da değilim ben. Lafza göre mealen mana versem bahsedemem. Kendi dilimce bahse girişsem gülerler, kâfir derler. Ben garibim, garibin yeri kervansaraylardır."*³⁴ Halkın kendisini zengin bir tüccar sanması için odasının kapısına 3 dinar değerinde bir kilit astığı ve anahtarını da destarının ucuna bağlayıp omzundan sarkıttığı anlatılır. Hâlbuki Şems'in odasında eski bir hasır, kırık bir desti, yastık yerine kullandığı çamurdan yapılmış bir kerpiçten başka bir şey yoktur.

Sipehsâlar'ın *Risâle'*sine göre Mevlânâ ile Şems'in buluşması şu şekilde gerçekleşmiştir:

"Şems-i Tebrizî bir defasında şöyle münacatta bulunmuştu:

- İlahi, senin has kullarından benim sohbetime katlanabilecek bir kimse var mıdır?

Bunun üzerine gayb âleminde;

- Eğer sohbet arkadaşı istiyorsan, Anadolu tarafına git! diye işaret olundu.

Derhal Anadolu'ya doğru yola çıktı, şehir şehir dolaşarak sohbet arkadaşı aradı. Nihayet bir gece vakti Konya'ya geldi, Pirinççiler hanına indi. Hanın kapısının önünde konukların oturması için karşılıklı sedirler konmuştu. Sabahleyin oraya oturdu. Yakub'un 'Ben Yusuf'un kokusunu duyuyorum' (Yusuf, 12/94) dediği gibi koku alıyordu. Hazret-i Hüdavendigâr da velayet nuruyla o maneviyat güneşinin şerefli burca girdiğini bildi. Onu aramak için evden çıkıp o tarafa doğru yürüdü. Yolda halk elini öpmek için etrafına toplanıyor, o da herkesi okşayıp gönüllerini alıyordu.

O sırada Şems Hazretleri, Hazret-i Mevlânâ'yı gördü, muhabbet nuruyla gayb âleminde işaret olunan zat olduğunu anladı ama bir şey söylemedi.

Hazret-i Hudavendigâr geldi, Şems'in karşısındaki diğer sedire oturdu. Bir süre birbirine baktılar, kudsî lisanla söyleştiler. Hiç kimse Şems Hazretlerinin hâlini ve Hazret-i Mevlânâ'nın onun için orada oturduğunu bilmiyordu. Bir müddet sonra Şems Hazretleri başını kaldırıp Hazret-i Mevlânâ'ya sordu:

³² Gölpmarlı, "Giriş", *Divân-ı Kebîr*, I, XLII.

³³ Fürûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 75; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. I, s.362.

³⁴ Gölpmarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 67.

- Mevlânâ, Allah sana rahmet etsin, Bayezid'den rivayet edilen değişik iki hâl için ne dersiniz? Bayezid Hazretleri, Peygamber Efendimizin sünnetlerine uymak hususunda son derece titiz davranırdı. Öyle ki, Peygamber Efendimizin karpuzu nasıl yediklerini bilemediğinden, ömründe karpuz yememişti. Diğer yandan 'Şanım ne büyüktür, kendimi tenzih ederim.' veya 'Cübbemde Allah'tan başka yoktur.' sözlerini söylemiş. Hazret-i Resulullah (s.a.v.) ise 'Bazen kalbim paslanır, onun için günde yetmiş kez istiğfar ederim.' buyurmuştur.

Hazret-i Mevlânâ şöyle cevap verdi:

- Bayezid gerçi kâmil evliyadan, vâsıl âriflerden gönül ehli bir zattı; fakat onu, velayet dairesinde belli bir makama koyup orada bıraktılar, o makamın büyüklüğünü kendisine bildirdiler. O da kendi makamının yüce sıfatını ve ittihad hâlini anlatmak için böyle konuştu. Resulullah (s.a.v.) Efendimize ise günde yetmiş makam geçirirlerdi, o da eriştikleri makamın yüceliğine şükredip onu sülûkun sonu bilir, ikinci bir dereceye eriştiklerinde ise bunun evvelkinden daha yüksek olduğunu görürlerdi. Bu sebeple evvelki dereceye ve o makama kanaat etmiş olduklarından istiğfar buyururlardı.

Bu söz üzerine ikisi de sedirden inip birbirine sarılıp kucaklaştılar, sütle şeker gibi karıştılar."³⁵

Eflakî'nin kaydına göre ise Şems'le Mevlânâ'nın karşılaşması şöyle olmuştur: "Şems'e 'Maksadına ulaşman için Rum diyarına git' diye ilham gelir. Bunun üzerine o da Konya'ya gelir ve Şeker-furuşân (Şekerciler) Hanı'na iner. Kaldığı hücrenin kapısına da halk kendisini büyük bir tacir sansın diye iki-üç dinar kıymetinde nadir bir kilit takar. Anahtarını da kıymetli bir atkının ucuna düğümleyerek omzuna atar. Halbuki hücrede eski bir hasırdan, kırık bir ibrik ve bir tuğla yastıktan başka bir şey yoktu. On beş günde bir, bir parça kuru ekmeği paça suyuna batırıp tirit yapar, onu yerdi.

Bir gün Şems, hanın kapısında oturmuştu. Mevlânâ, Penbefurûşân (Pamukçular) medresesinden çıkmıştı. Rahvan bir katıra binmişti ve bütün öğrencileri, danışmentleri de iki tarafında yaya olarak oradan geçiyorlardı. Birdenbire Şems kalktı, Mevlânâ'nın önüne koştu, katırın gemini sımsıkı yakaladı ve 'Ey dünya ve mana değerlerinin sarrafı! Söyle! Muhammed hazretleri mi yoksa Bayezid Bistâmî mi büyüktü?' diye sordu."³⁶

Paradoks gibi gözükten söylemleri ile Mevlânâ'nın dikkatini çeken Şems, Mevlânâ'yı sinamaya devam eder. Bir zamanlar Evhadüddin-i Kirmani'ye yaptığı gibi, Mevlânâ'ya da şarap getirmesini söyler, Mevlânâ herkesin hayret ve dehşet nazarları arasında Şems'in bu talebini yerine getirmeye kalkışır, o zaman Şems:

"- Biz seni tecrübe ettik, meğer sen bizim tahminimizin de üstünde bir ermişsin. Meğer sen hiçbir ferdin taşıyamayacağı yükü, kılın titremeden omuzlayabilecek kâmil insanmışsın. Sende bu kudret ve tahammül varken, sana bu dünyada kimse denk olmaz."³⁷

³⁵ Sipehsâlâr, *Risâle*, s. 135-136.

³⁶ Eflakî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 125-126.

³⁷ Önder, *Mevlânâ*, s. 42.

diyerek, şarabı döker ve Mevlânâ'ya sarılır. Mevlânâ ise birkaç günlük bir sohbetten sonra, Şems'in eşi bulunmaz bir mürid olduğuna kanaat getirir, orada mutlak kemâlin varlığını, cemâlinde ilahi nurları görür.

Sonunda Mevlânâ ile Şems, Salahaddin Zerkubî'nin evinde tam altı ay halvete çekilirler.³⁸ Sultan Veled, babasıyla Şems'in buluşmasını Hz. Musa ile Hızır'ın buluşmasına benzetir.³⁹ Bu karşılaşma, Mevlânâ ile Şems'i iki âşık gibi birbirine bağlar ve Mevlânâ'yı hem eski hayatından hem de eski dostlarından koparır.⁴⁰ Çünkü Şems, aşk ve cezbeyi esas tutuyor ve bilginin bir gaye olmayıp gerçeği anlamadaki aczimizi bildiren bir vasıta olduğunu kabul ediyordu. Bundan dolayı her şeyden önce Mevlânâ'yı, düşkün olduğu şeylerden ayırıyordu. Anlatılanlara göre bir gün medresedeki havuzun başına oturur, Mevlânâ'nın kitaplarını birer birer suya atmaya başlar. Bu sırada Mevlânâ içeri girer. Bakar ki, yıllarca göz nuru döktüğü kitapları, birer birer havuza atılmakta ve havuz mürekkep deryası haline gelmektedir. Bu kitapların arasında Belh'ten göçtükleri sırada, Nişabur'da Ferihüddin-i Attar'ın hediye ettiği *Esrarname* adlı eseri de vardır. Mevlânâ, bu eseri defalarca okumuştur. Şems'in onu da havuzdaki suya atmasına gönlü razı olmaz. Şems bunu hisseder hissetmez, elini havuza daldırır:

"- *Al istediğin bu kitap değil mi?*" diye Mevlânâ'ya uzatır. Hayretler içinde kalan Mevlânâ havuzdan çıkarıp verdiği *Esrarname*'nin tozuyla durduğunu görür. Bunun üzerine Şems;

"- *Aşk ilmi medresede öğrenilmez.*" diyerek Mevlânâ'yı okumaktan men eder. Hatta babası Bahaeddin Veled'in *Maarif*'ini bile okumasına müsaade etmez. Mevlânâ'nın çok sevdiği *Mütenebbî Divanı*'na kızar ve;

"- *Mütenebbî de kim oluyor? O senin atına seyislik bile edemez!*" der.

Bu şekilde çok zamanlar medresesinin cemaathanesinde mütalâayla meşgul olan Mevlânâ'yı ilmî mütalâadan meneden Şems, onu hiç kimse ile görüştürmez. Örneğin bir gün Şems, Mevlânâ'nın kapısı önünde oturup beklerken, medreseye gelen bir talebe, Mevlânâ'yı görmek istediğini söyler. Şems:

"- *Ne getirdin, şükran olarak ne vereceksin ki, onu sana göstereyim?*" der. Bunu işiten mürid, kızıp şöyle seslenir:

"- *Sen ne getirdin ki bizden ne istiyorsun?*" Şems ise;

"- *Ben kendimi getirdim, başımı onun yoluna feda ettim, az mı?*" cevabını verir.⁴¹

Mevlânâ'yı zühdî ve ilmî kişiliği yanında aşk yoluna sevk eden, vecd eden coşku hâllerine bürüyen, hatta onu bir süre ilmî mütalâalarından ve kitaplarından koparan Şems, ona semânın zevkini tattırıyor ve onu bu yolda irşada çalıştırıyor. Şems Mevlânâ'yı, semâ etmesi için teşvik ediyor ve;

³⁸ Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 68.

³⁹ Sultan Veled, *İbidâ-nâme*, s. 383.

⁴⁰ Öztürk, *Mevlânâ ve İnsan*, s. 18.

⁴¹ Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 75; Önder, *Mevlânâ*, s. 47.

"- *Semâ ediniz, Hakkı isteyen ve O'na aşık olanlar, semâ ettikleri zaman aşkları ve manevi halleri çoğalır.*"⁴² diyordu.

Bunun yanında Şems'in Mevlânâ'ya bir diğer nasihati benliğin inkişafı, bâtının kemâli ve iç dünyanın güzelleşmesi için dıştan ziyade içe, şekilden çok öze yönelmeyi önermesidir. Açıklık, samimilik, sadelik ve olgunluk sahibi bir insan olarak Şems, eşyanın künhüne vakıf olmayı, görünenden öte görünmeyen gerçeği idrak etmeyi tavsiye eder.⁴³

Şems ve Mevlânâ her ikisi de havâssın seçkinlerinden olarak birbirlerine hayrandırlar, birbirlerindeki hakikati seyre koyulurlar, günlerce karşılıklı birbirlerini irşad ederler. Bir gün Mevlânâ, hane halkına Şems'in büyüklüğünden, onun Allah'a olan yakınlığından ve sayısız kerametlerinden uzun uzadıya bahseder, hürmette kusur etmemelerini, ara sıra gidip gönlünü almalarını tembih eder. Bu sözler üzerine oğlu Sultan Veled, Şems'in hücreğine giderek elini öper ve hizmetinde bulunur. Şems ansızın yapılan bu ziyarete bir mânâ veremez ve;

"- *Veled ne oldu sana böyle? Fazla lütuflarda bulunuyor, gönlümü almak için sevgiler gösteriyorsun...*" der. Sultan Veled;

"- *Efendim, babam büyüklüğünüz hakkında o kadar söz söyledi ki, hepimiz deli olduk. Eğer bin sene ömrüm olsa, başımın üzerinde döne döne size hizmet etsem ve hizmetlerin hepsi de kabul edilse, yine bu muhlis kulunuzun kalbinde layıkıyla hizmet edememekten dolayı bir ukde kalır.*" cevabını verince Şems, Sultan Veled'e şu sözlerle mukabelede bulunur:

"- *Mevlânâ teveccüh buyurmuşlar. Yüz binlerce benim gibi Şems-i Tebrizi, onu büyüklük burcunda bir zerreden başka bir şey değildir. Ben mükaşefelere nail olduğum, sülûk padişahlarını seyrettiğim, ilahi nurlara yakınlaştığım, birçok Hak erleriyle düşüp kalktığım, gayb âlemlerini gördüğüm halde, Mevlânâ'ya ulaşamadım. Artık, onun hakikatine kim erişebilir...*"⁴⁴

Şems'in Mevlânâ'ya bu kadar yakın oluşunu ve onu tesiri altına almasını Sultan Veled, İbtidânâme'de şöyle anlatmaktadır: "*Halk bu bağlılığı, bu vefayı, bu coşkunu, bu sevgiyi görünce hasede düştü, herkes kınamaya koyuldu. Şeyhler, büyükler, yüce kişiler, bu ne biçim bir adamdır ki, Mevlânâ'yı bu hale getirdi. Hiç birimiz Şems'de bir hayır görmediğimiz halde Mevlânâ neden onu böyle üstün bir adam olarak tutmada, ağırlamada? Onda ne hal var, ne ilim var, ona nazar ehli dememize, gönül gözünün açık olduğuna hükmetmemize imkân var mı? diye açıkça onun hakkında dedi-kodu yapmağa başladılar.*"⁴⁵; zira halk tarafından sevilen, eli öpülen, duası alınan, vaazı dinlenen, fetvası kabul edilen Mevlânâ gibi zâhid bir müderrisin ve ârif bir sûfnin, Şems gibi kim olduğu bilinmeyen birisi tarafından avlanması, altı ay

⁴² Önder, *Mevlânâ*, s. 44.

⁴³ Arasteh, *Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Kişilik Çözümlemesi Aşkta ve Yaratılıştta Yeniden Doğuş*, s. 42.

⁴⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 489; Önder, *Mevlânâ*, s. 46.

⁴⁵ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, s. 50-51.

görünmemesi, dersi, vaazı ve fetva vermeyi bırakması, sonra kendisinin de “*Elimde daima Mushaf vardı, aşkla çeganeye sarıldım. Daima Tanrı'yı tesbih eden ağzımda şimdi şiir var, rubai var, nağmeler var.*”⁴⁶ dediği gibi, değil fukahanın, sufilerin bile tahammül edemeyecekleri bir aşk ve cezbeyle meydana çıkması, herkesi birdenbire şaşırtmıştı.

Şems-i Tebrizî Mevlânâ ile olan sıkı münâsebetinin halk ve talebeleri üzerinde menfi tesîrinden dolayı 21 Şevvâl 643/11 Mart 1246 Perşembe günü şehri gizlice terk etti. Onun Konya'ya geldiğini kimse görmemişti. Gittiğini de gören olmadı. Mevlânâ, Şems'in boş kalan hüccesine girdiği zaman, içinin boşaldığını, yüreğinin derinliklerinden bir şeyin koptuğunu hissetti. Bir süre hiçbir şey söylemeden durakladı. Şems yoktu, kaybolmuştu... Onun bu ayrılışı, Mevlânâ'yı derin bir teessüre gark etti. Talebeleriyle olan alâkasının tamamen kesilmesine sebep oldu. Şiir yazmamaya, semâ' etmemeye başladı.⁴⁷

Sultan Veled *İbtidânâme* adlı eserinde; Mevlânâ'nın Şems'in gidişine çok üzüldüğünü, Şems'in gidişine sebep olanların yüzlerine bile bakmadığını yazıyor. Gelişmeler karşısında sebep olanların yaptıklarına pişman olduklarını, Mevlânâ'nın da onları affettiğini bildiriyor.⁴⁸

4. ŞEMS'İN KONYA'YA İKİNCİ KEZ GELİŞİ

Birkaç ay sonra, Şems'ten ilk haber alındı. Onu Şam'da görenler vardı. Bu haber Mevlânâ'yı çok sevindirdi. Mevlânâ sevincinden gazeller inşâd ederek semâya başladı. Onun hemen o gün yazdığı manzum ilk mektubu şu şekildeydi:

*“Ey kalbimizde olan nur!
Gel, didinmelerimin ve arzumun sonu, gel!
Hayatımızın senin elinde olduğunu biliyorsun.
Hayatı kullarına sıkıntı yapma gel.
Ey aşk! Ey sevgili!
Engelleri aş ve inadı bırak da gel.
Ey Hüthüt'lerin sahibi olan Süleyman!
Lutfedip de bizi aramak üzere gel.
Ey sevmeye birinci gelen kişi!
Aşkın gerçeği seni geçip birinci oldu, gel.
Ruhlar senin kaybolmandan ötürü inleyip feryat etmekte;
Miadını doldur da gel.
Ayıpları ört, iyilikleri saç;
Cömert olanların âdeti de böyledir, gel.*

⁴⁶ Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 74.

⁴⁷ Önder, *Mevlânâ*, s. 48.

⁴⁸ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, s. 55.

Farsça "gel" nasıl derler? "Biyâ" mı?
 Ya gel ya da bizim davetimize hak ver de gel.
 Geleceğin zaman muradımız ne de açılır.
 Gelmeyeceğin zamanda muradımız ne de kesat olur, gel.
 Ey Arabın Küşâd'ı! Ey İran'ın Kubâd'ı!
 Kalbimi hatıranla fethedersin, gel.
 İçim sana "gel" diyicidir.
 Ey senin varlığından olacak varlık, gel.
 Ey benim ayım! Senin için ülkeleri dolaştım.
 Beni ve ülkeleri çevrelediğin halde gel.
 Sen yaklaşan ve uzaklaşan güneş gibisin.
 Ey kullara yakın olan, gel.⁴⁹

Mektup özel bir ulakla gönderilir, fakat aylar geçtiği halde, hiçbir cevap alınamaz. Aslında Şems de böylesi bir ayrılığın Mevlânâ'yı çok daha fazla pişirip kavuracağına inanıyordu. Bu yüzden ilk mektuba cevap vermedi. Bir süre sonra Mevlânâ, "Ey dünyanın zarifi, selam sana... Şüphelenme, sağlığım da, hastalığım da senin elinde... Derde düşenin ilacı nedir söyle... Bu, eğer alırsam, senin dudaklarından aldığım öpücüktür. Eğer vücudumla senin hizmetine ulaşmazsam, ruhum ve kalbim senin yanındadır. Madem ki sözsüz hitap ulaşmıyor, o halde dünya niçin lebbeykle doldu. Nahs, sana beni sa'da çevir der, Sa'd sana, Ey iki saadet der. Senden feryatla (yine) senin önüne gelirim. Ah, senden sana karşı yardım isterim."⁵⁰ şeklinde titap eden, göz yaşları ve yakarışlarla dolu ikinci mektubunu yazdı. Yine cevap alamadı. Haber beklerken Mevlânâ mum gibi eridi, sararıp soldu. Kavuşma arzusuyla ve ulaşır ümidiyle şu üçüncü mektubunu da gönderdi: "Vezirin ömrü yüce olsun. Tanrı onun bekçisi ve koruyucusu olsun. Talihlilerin ileride görecekleri her ne dirlik varsa, onun yanında peşin alınmış olsun. Onun tatlılığı ile dolu olan harareti mecliste, donuk kalpli arkadaş bulunmasın. Gaybın kapısında bağları çözülmüş olan canlar, onun önünde halının nakışları gibi bağlı olsunlar. Sağında ve solunda olan devlet, güneyinde ve kuzeyinde de olsun. Cisim ve canın istediği ilde o, her ikisinin de (yani cisim ve canın) padişahı ve valisi olsun. Şems-i Tebrîzî nakit bir talihtir. O bana yeter. Ondan başkası kerediyle olsun."⁵¹

Sonunda Şems'ten ilk haber geldi, mektubu alındı. O da aynı coşkunluk, aynı özleyişle cevap veriyordu. Mevlânâ sevinç içinde gazeller yazdı.⁵² Şems'in mektubunu alır almaz, oğlu Sultan Veled'i çağırarak:

⁴⁹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 525-526.

⁵⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 526.

⁵¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 526.

⁵² Önder, *Mevlânâ*, s. 51.

"- Birkaç arkadaşla birlikte Şems'i aramaya git. Giderken şu kadar gümüş ve altın parayı da birlikte götür. Bu paraları Şam'da o Tebriz sultanının ayakkabısı içine dök ve onun mübarek ayakkabısını Rum tarafına çevir. Benim selamımı ona ilet ve âşıklara yaraşır saygımı ona arz et." emrini verdi ve dördüncü mektubunu yazdı. Bu mektubunda şöyle diyordu:

"O ezeli diri olan, her şeyi bilen, kudret sahibi olup yarattıklarının işlerini tedbirden bir an boş kalmayan Cenâb-ı Hakk'a yemin ederim ki, onun nuru aşk kandillerini yakıtı da yüz binlerce gizli şey bilindi. Onun bir hükmüyle cihan, aşk, âşık, hâkim ve mahkûm ile doldu. Şems-i Tebrizi'nin tılsımlarıyla şaşılacak, eşsiz ve görülmemiş hazineler gizlendi. And olsun ki, o gün siz buradan ayrıldıktan sonra, mumun baldan ayrılması gibi, ben de lezzetten cüda kaldım. Bütün gece, mum gibi, muhabbetinizle yanıyorum. Ateşle enis, baldan tatlı sohbetinizden mahrumum. Cemalinizin ayrılığıyla cismimiz viran. Canımız ise baykuş gibi iniyor. Artık, gidiş dizginini bu tarafa çeviriniz, neş'e ve zevk filinin hortumunu uzatınız. Ah, sensiz huzurum olmadan semâ helal değildir. Neş'e ve eğlence şeytan gibi taşlanıp sürüldü. Sensiz geçen günlerde, senin işitme şerefine erişecek tek bir gazel bile söylenmedi. Mektubunu aldım, sevincimden sema ettim ve beş altı gazel yazdım. Ey Şam'ın, Ermen'in ve Rum ülkesinin iftihar! Akşam çağı, sabahın saadet nuruyla aydınlansın artık."⁵³

Sultan Veled, Şam'a yirmi kişiyle gitti. Şam'da Şems'i buldu. Babasının dediğini yaptı. Şems, paraları görünce gülümsedi, "Muhammed huylu Mevlânâ, bizi altınla, gümüşle ne diye aldatıyor? Onun dileği kâfi."⁵⁴ dedi ve Konya'ya gelmeyi kabul etti. İbtidânâme'de bu yolculuk şöyle anlatılmaktadır:

"Veled, Şems'in maiyyetinde, zorla değil, canla, gönülle ve kendi dileği ile yaya olarak yürümede idi. Şems ona; 'Sen de ata bin, şu yörük kır ata binerek yol al!' dedi ise de Veled; 'Ey padişahlar padişahı!' dedi. 'Seninle eşit olmaya gücüm yetmez, hem padişah ata binsin hem de kul, bu nasıl olur? Sen maşuksun, ben âşıkım, sen efendimsin, ben kulum, hatta sen cansın, ben seninle diriyim. Benim yaya gitmem, senin maiyyetinde başımı ayak yayıp yürümem gerek.'⁵⁵

"Aşk kervanı" Konya'ya yaklaşınca Sultan Veled, Mevlânâ'ya bir müjdecî gönderdi. Mevlânâ, müjdeyi alır almaz, müjdecîye eğnindeki fereceyi, üstündeki elbiseyi, başındaki sarığı, bütün varını yoğunu verdi.

"- Daha ne varsa verin!" diyor ve en güzel gazellerinden biriyle şöyle sesleniyordu:

Yollara sular dökün,
Bahçelere müjdelere verin...
Bahar kokuları geliyor...

⁵³ Sipehsâlâr, Risâle, s. 140.

⁵⁴ Sipehsâlâr, Risâle, s. 141; Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, s. 521; Gölpinarlı, Mevlânâ Celâleddin, s. 79.

⁵⁵ Sultan Veled, İbtidâ-nâme, s. 59; Sipehsâlâr, Risâle, s. 141.

*O geliyor, O...
 Ay parçamız, cânımız, yârimiz geliyor.
 Yol verin, açılın, savulun,
 Beri durun, beri!
 Yüzü apaydınlık, akpak,
 Bastığı yerleri aydınlatarak,
 O geliyor, O...⁵⁶*

Dervişler, beyler, ahîler, fütüvvet ehli ve Mevlânâ'nın adamları, Mevlânâ ile beraber karşılamaya çıktılar. Muharrem 645/Mayıs 1247'de Şems, Konya'ya geldi. Mevlânâ'yı görünce attan indi, kucaklaştılar, birbirlerine saygı gösterisinde bulundular.⁵⁷ Sonra Mevlânâ tekrar söze gelip şu dizeleri terennüm etmeye başladı:

*Geldi, dostlar,
 Güneşim, Ay'ım geldi.
 O gümüş bedenlim
 Altun tenlim,
 Gözüm, kulağım, canım geldi.
 Başım sarhoş,
 İçim bir hoş bugün...
 Sabahlara dek öldüğüm,
 Bir demet gül gibi yoluna döküldüğüm,
 Servi hıramanım geldi.
 Bak Allah aşkına!
 Bak şu baharın şevkine
 Ey güneş, dökül saçıl serapa.
 Sevgilim gibi cömert,
 Bir tohum gibi fışkıracak,
 Bedenimdeki kuvvet
 Kükremenin tam çağı
 Arslanım geldi.
 Dert dindi, acılar unutuldu, birer birer,
 Şu er,
 Şu güle benzeyen...⁵⁸*

Şems, Mevlânâ'ya Sulatan Veled'in yolculuk günlerindeki zahmet ve hizmetinden bahseder ve;

⁵⁶ Önder, *Mevlânâ*, s. 53.

⁵⁷ Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 81.

⁵⁸ Önder, *Mevlânâ*, s. 53.

"- Benim, Tanrı vergisi iki hâlim vardır: Biri başım, öteki sırrımdır. Başımı tam bir samimiyetle senin yoluna feda ettim. Sırrımı da Veled'e verdim. Veled oğlumuzun Nuh Peygamber kadar ömrü olsaydı ve hepsini ibadet ve riyazata harcasaydı, yine bu yolculukta, benden ona ulaşan sır kadar sırra müyesser olamazdı..."⁵⁹ der. Gerçekten bir ay kadar süren yolculuk sırasında Sultan Veled, Şems'i gözü gibi korur, yolculuğun mümkün olduğu kadar zahmetsizce geçmesi için elinden geleni yapar. Yolculuk günlerinde Şems de manevisî hayata dair sohbetleriyle Sultan Veled'in gönlünü süsler ve sırlarını ona vermeye çalışır.⁶⁰

Şems geldikten sonra evvelce aleyhinde bulunanların hepsi tövbe ettiler, niyazlarda bulundular. Şems de hepsini bağışladı. Semâ meclisleri tertip edilmeye başlandı. Şems ve Mevlânâ'yı her gün biri, bir yere çağırma, herkes gücü yettiği kadar bir dâvet yapmıyordu.⁶¹ Hatta Mevlânâ, Şems'i Konya'da tutabilmek arzusuyla kendi yanında yetiştirdiği Kimya adında bir kızla evlendirmek istedi. Kimya bizzat Mevlânâ'nın yanında büyümüş, onun rahle-i tedrisatında terbiye almış "zahir ve batın edepleriyle" süslü ve mânevisîyatı yüksek birisiydi. Bu kızda, hâl ehline yaraşır bir safiyet ve bir gönül zenginliği mevcuttu. Mevlânâ, onu küçük yaşından beri kendi çocuklarından ayrı tutmaz ve öz evladı gibi severdi. Onu, Şems'le evlendirerek, Şems'in de ev-bark sahibi olmasını düşündü. Şems de bu teklifi kabul etti. Mevsim kıştı, medresenin sofası, perdeyle bölünerek, bir oda hâline getirildi. Mütevacı bir nikâh töreninden sonra, yeni evlilere bu sofa verildi. Sofa, medresenin avlusuna bakıyordu. Mevlânâ'nın ailesi ve çocuklarıyla birlikte oturduğu bu küçük medrese hepsine konaklık ediyor, tüm aile bir arada oturuyorlardı.⁶²

Semâ, neşe, zevk ve aşkla geçen bu zaman uzun sürmedi. Şems aleyhine gene dedikodular başladı.⁶³ Bu arada Mevlânâ'nın Sultan Veled'den birkaç yaş küçük, ortanca oğlu Alaeddin Çelebi, o günlerde genç bir delikanlıydı. Evin bu teklifsiz oğlunun arkadaşlarıyla birlikte medreseye girip çıkması Şems'i üzmeye başladı. Bir gün yine, medrese avlusuna açılan, Şems'in oturduğu sofanın önünden geçince, Şems haremın yarı açık sofası önünden geçmemesi hususunda Alaeddin Çelebi'ye şöyle bir ihtarda bulundu:

"- Ey gözümün nuru... Zahir ve batın edepleriyle bezenmişsin amma, benim odamın ve pencereimin önünden geçerken, biraz hesaplı hareket etmen icap eder." Bu sözlere kırılan Alaeddin Çelebi, biraz sertçe;

"- Kimin evini kimden kışkırtıyorsun şeyhim..."⁶⁴ diye cevap verdi.

Bu söz o günden itibaren aralarında bir soğukluğun doğmasına sebep olup Şems'in gönlü incindi. Çok geçmeden önemli bir rahatsızlık geçiren Kimya Hatun vefat etti. Haber şehirden duyulur duyulmaz, Şems'i çekemeyenler bu sefer;

⁵⁹ Önder, *Mevlânâ*, s. 56.

⁶⁰ Sipehsâlâr, *Risâle*, s. 142.

⁶¹ Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 81.

⁶² Sipehsâlâr, *Risâle*, s. 142; Önder, *Mevlânâ*, s. 58.

⁶³ Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 81.

⁶⁴ Sipehsâlâr, *Risâle*, s. 142-143; Önder, *Mevlânâ*, s. 58.

"- Kızcağız kahrından öldü. Şems'e kim tahammül edebilir ki?"⁶⁵ diyerek yeniden dedikodu yapmaya başladılar.

Yeniden nükseden kin ve nefretlerden, çevrede yayılan dedikodulardan, yalan ve fitnelere bunalan Şems, bir gün Sultan Veled'e yapılan bu tezevirattan yakınıdır. Sultan Veled eserinde bu durumu şu şekilde nakleder: "Şemseddin o topluluğun gene kinle dolduğunu anladı, bildi. O sevginin, gönüllerinden uçup gittiğini, kalblerinin o gül bahçesine düştüğünü, akıllarının, nefis ve istek esiri olduğunu, inananların hevâ ve heveslerine uyup küfre saptıklarını, pis nefislerinin kabarıp coştüğünü, gene o padişahı ortadan kaldırmaya uğraştıklarını anladı. Veled'e dedi ki: 'Gördün ya, azgınlıkla nasıl da birbirlerine solukdaş oldular. Doğru yolu göstermekte, bilginlikte eşi olmayan Mevlânâ'nın tapısından beni ayırmak, uzaklaştırmak, sonra da sevinmek istiyor hepsi. Bu sefer öylesine bir gitmek istiyorum ki hiç kimse benim nerde olduğumu bilmesin. Aramakta herkes acze düşecek, kimse benden bir nişan bile bulamayacak. Böylece birçok yıllar geçecek de gene kimse izimin tozunu bile göremeyecek.'"⁶⁶

Kimi kaynaklar kendisine karşı sergilenen menfi tutum karşısında dayanamayan Şems'in aniden ortadan kaybolduğunu dile getirirken, kimi kaynaklarda onun kendini çekemeyenler tarafından öldürüldüğünü dile getirmektedirler. Buna göre, Sultan Veled eserinde; "Ansızın ortadan kayboldu, gönüllere gam sıkıntısını doldurdu."⁶⁷ derken, Mevlânâ ve oğlu Sultan Veled'in uzun yıllar hizmetinde bulunan ve menkıbelerini yazan derviş Sipehsâlâr *Risâle*'sinde Şems'in aniden kayıplara karıştığını şu şekilde sunmaktadır: "Şems'in ortadan kaybolduğu sabah, Mevlânâ medreseye gelip de Şems'i odasında bulamayınca çok üzüldü. Hemen Sultan Veled'in odasına gidip; 'Bahaeddin, ne yatıyorsun? Kalk, şeyhini ara. Yine can burnumuz onun latif kokusundan mahrum kaldı.' diye seslendi."⁶⁸

Başta Sultan Veled ve Ulu Arif Çelebi devrini idrak eden Ahmed Eflakî olmak üzere, kimi menâkıb kitapları ise onun öldürülüşünü şu şekilde sunmaktadır: "Bir gece Mevlânâ ile oturlarken dışarıdan biri onu çağırdı, Şems kendisini öldürmeye davet ettiklerini söyleyerek çıktı. Dışarıda pusu kurulmuştu; bıçak savurarak öldürmek istediler; lâkin Şems bir nâra atınca, içlerinde Mevlânâ'nın ortanca oğlu Alaaddin de bulunan o cemaat şaşırıp, akılları başlarına geldiği zaman yerde birkaç damla kan gördüler. Ondandan sonra bir daha Şems'in izi bulunamadı."⁶⁹

Eflakî, Sultan Veled'den naklen Şems'in, kıskanç ve hayırsız yedi kişi tarafından hançerlendiğini, Sultan Veled'in zevcesi Fatma Hatun'dan naklen de cesedinin bir kuyuya atıldığını yazmakta ve sözlerini şu şekilde sürdürmektedir: "Sultan Veled, bir gece rüyasında Şems'i gördü. Şems ona cesedinin atıldığı kuyuyu haber verdi. Sultan Veled gece yarısı uyanır uyanmaz bazı dostlarını yanına alarak Şems'in mübarek vücudunu kuyudan çıkardılar. Gülsuyu, misk ve amber sürerek Mevlânâ'nın medresesinde, medresenin mimarı Emir Bedreddin Gevhertaş'ın mezarı yanına defnettir-

⁶⁵ Önder, *Mevlânâ*, s. 60.

⁶⁶ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, s. 64; Sipehsâlâr, *Risâle*, s. 143.

⁶⁷ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, s. 64.

⁶⁸ Sipehsâlâr, *Risâle*, s. 143.

⁶⁹ Eflakî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 524; Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, s. 639.

ler. *Bu herkesin bilmediği bir sırdır.*⁷⁰ *"Bu herkesin bilmediği bir sırdır"* kaydı ile Eflâkî, bu sırrın, Mevlânâ döneminde yalnız Sultan Veled ve birkaç has müridi arasında kaldığını, asla ifşa edilmediğini; ancak Mevlânâ'nın vefatından sonra kendisine söylendiğini, onun da bunu eserine kaydettiğini belirtmektedir. Mevlânâ'nın vefatından sonra da Şems'in üzerine türbe yaptırılmış, yine de *"Burada mezar var."* denmemiş, Mevlânâ'nın mübarek ruhu incinir diye kimse Şems'in şehadetinden söz açmamış, açmamış, gerçekleri bilen dervişler: *"Şems kayboldu, burası da türbe değil makamdır."* deyip geçmişlerdir.⁷¹

Konya'daki Şems Türbesi'nde, Sultanü'l-Ulema'nın Sandukası'nın hemen gerisindeki bir mezar da Şems'e izafeten "Şems makamı" olarak adlandırılmıştır. Niğde'deki Kesikbaş Türbesi de Şems'e izafe edilir. Bunlardan ayrı olarak Tebriz'de Gecil denilen mezarlıkta, Hoy'da,⁷² Pakistan'ın Multan şehrinde Şems türbeleri veya makamları vardır. Bunlar çeşitli rivayetlerle süslenmişlerdir. Bir söylentiye göre, Şems, kesik başını alarak Niğde'ye gelmiştir. *Hacı Bektâş Velî Velâyetnâme'sine* göre Şems, kesik başını koltuğunun altına gizleyerek semâ ede ede Tebriz'e gitmiş, orada defnedilmiştir.⁷³ Pakistanlıların söylediklerine göre de, Şems Konya'dan bir gece yarısı gizlice ayrılmış, önce Tebriz'e gitmiş, oradan da Hindistan'a gelmiş, meczup ve perişan bir şekilde yıllarca ormanlarda dolaştıktan sonra Multan şehrinde ölmüştür.⁷⁴

Onun öldürülmesine ait tespitlerle birlikte bir gün onun zuhur edeceği inancı da söz konusudur. Mevlevilere göre, Konya'da, Mevlânâ dergâhının meydan evindeki kibleye açılan kapısı bir gün açılacak, Şems buradan zuhur edecektir. Dolayısıyla Şems, bir Mevlevi mehdisi olarak telâkki edilmektedir. Bu durum, Mevlânâ'dan bir hayli sonra ve Şiiliğin tesiriyle meydana gelmiş bir kanaattir.⁷⁵

Sultan Veled, Şems'ten sonra Mevlânâ'nın halini şöyle anlatır: *"Şems birkaç gün görünmez olunca Mevlânâ, dertle feryada başladı. Bunun üzerine onu, adam-akıllı, her yanda, her yerde aradılar. Hiç kimse ondan bir haber alamadı; ne kimseye bir koku geldi, ne kimse buldu. Şeyh, onun ayrılığıyla deliye döndü, başsız-ayaksız Zünnûn'a benzedi. Fetva veren şeyh, aşkla şâir oldu; zahitti meyhaneciye döndü; ama üzümünden olan şarapla değil; nura mensûb olan can, nur şarabından başka bir şarap içmez."*⁷⁶

Şems'in kayboluşundan sonra Mevlânâ, gece gündüz semâya, feryad u figana başladı. Küçük büyük herkes onun hâlini müşahede etti. Mevlânâ eline geçen altını, gümüşü çalgıcılara verdi, nesi varsa bağısladı.⁷⁷ Mevlânâ'nın Şems'e karşı ilgisi o kadar yüksekti ki, ortadan kaybolduktan sonra, kim onun hakkında aslı ve esası olmayan bir haber verse ve *"Şems'i falan yerde gördüm"* dese, bu müjde için sarığını ve ferecesini verir, şükranelerde bulunur ve teşekkür ederdi. Bir gün

⁷⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 524-525.

⁷¹ Önder, *Mevlânâ*, s. 63.

⁷² Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 221.

⁷³ Firdavs-i Rûmî, *Menâkıb-ı Hacı Bektâş Velî 'Vilâyet-nâme'*, s. 96.

⁷⁴ Önder, *Mevlânâ*, s. 64.

⁷⁵ Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 92, 98

⁷⁶ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, s. 64-65.

⁷⁷ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, s. 69.

bir adam "Şems'i Şam'da gördüm" diye haber verdi. Buna çok sevinen Mevlânâ, üstündeki elbiseleri ona bağışladı. Mevlânâ'ya, "Bu adam yalan söylüyor, verdiği haberin aslı yok. Neden, elbiselerini ona bağışladın?" dediler. Bunun üzerine Mevlânâ şu karşılığı verdi: "Bu verdiklerimi zaten yalan söylediği için verdim. Eğer doğru söyleseydi, ona canımı verirdim."⁷⁸

Sultan Veled, *İbtidânâme*'de, Mevlânâ'nın Şems'i aramak için Şam'a gittiğini, Şam'da birçok kişinin kendisine mürid olduğunu, Şamlıların, Âdem (a.s.)'den beri, dünyanın böyle bir sevgi, ilahi aşk görmediğini, Mevlânâ gibi eşsiz bir zatın aradığı Şems'in ne derece büyük bir velî olması lazım geldiğini düşünüp hayran kaldıklarını söyler.⁷⁹

Sultan Veled'e göre, Şam'a bir keklük gibi giden Mevlânâ, Konya'ya alıcı bir doğan gibi döndü. Katreydi, coşup deniz oldu. Yüceydi, aşkla daha yüceldi. Aradığı, kendinde göründü. Çalgıcıları çağırıp naralar attı, feryatlar ederek coştukça coştı, aşk denizi köpürüp dalgalandı. Halk büsbütün şaşırıldı. "Bu ne coşkunluk, bu ne biçim delilik" dediler. Ayrılık derdiyle kararı kalmadı. Genç-ihitiyar herkes, o aşk güneşinin karşısında canla başla şevke koyuldu. Artık aşk ve âşıklık herkese din oldu.⁸⁰

Mevlânâ bir süre sonra müridleri ile beraber tekrar Şam'a gider ve aylarca orada kalır.⁸¹ Fakat bu ikinci Şam seyahatinden büsbütün farklı bir hâle döner. Yavaş yavaş temkine gelir. Sultan Veled; "Tebriz'li Şems'i Şam'da görmedi ama Şems'i kendi varlığında gördü, Ay gibi kendi varlığında belirir o. Beden bakımından dedi, ondan ayırırız ama bedensiz, cansız, ikimiz de bir nuruz. İster onu gör, ister beni; ben oyum ey arayan kişi, o da ben. Şu gök kubbe dönmeye başlamadan önce ikimiz de bedensiz, cansız birdik."⁸² sözleri ile Mevlânâ'nın Şems'i somut kişi olarak Şam'da ararken onun manevî kimliğini kendi içinde aramaya devam ettiğini, Şam'da Şems'i bulamadığını ama onun sır ve hakikatinin ay gibi kendi varlığında doğduğunu ifade eder. Konya'ya döndükten sonra da bizi kendi özümüze yabancılaştıran, kültürel, geleneksel ve davranışsal örtüleri kaldırmak ve benliklerimiz arasındaki iç çelişkiyi giderip uyumlu hâle getirmek için yeniden sema tertip etmeye başlar.⁸³

Mevlânâ'nın birinci ve ikinci Şam seferlerinin tarihini bilmiyoruz; ancak Sultan Veled'in ifadesine göre ilk gidişi Şems'in öldürülüşünün akabindedir. Bu gidişinde Şam'da ne kadar kaldığı da belli değildir. İkinci gidişi ise birkaç yıl sonra gerçekleşmiştir.

Şems'in toplantılarda yaptığı sohbetlerden derlenmiş *Makalat* adlı bir kitabı vardır. Eser, konuşmaları sırasında müridleri tarafından not edilmiştir. Mevlânâ'nın hayatına ait özlü bilgileri ihtiva etmesi, *Mesnevi*'deki hikâyelerin

⁷⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 490.

⁷⁹ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, s. 71-73.

⁸⁰ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, s. 74-75; Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 88.

⁸¹ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, s. 75.

⁸² Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, s. 73.

⁸³ Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 88; Arasteh, *Aşkta ve Yaratılıştta Yeniden Doğuş*, s. 48.

çoğunun hülâsa yollu bu eserde bulunması, *Mesnevi*'nin son cildi olan altıncı ciltte noksan kalan hikâyenin tamamının gene bu eserde olması, hatta Mevlânâ tarafından Şems'in Konya'ya gelişinin esere kaydedilmesi, Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-Arifin*'inin ana kaynaklarından birinin bu kitap olup Şems'e ait bilgilerin aynen ve satır satır buradan alınması, *Makâlât*'ın Şems'e aidiyetini apaçık göstermektedir. Halifenin Leyla'yı görüp pek o kadar güzel değilmiş demesine ait hikâye, Hannâne direğinin inleyişine ait tafsilat, namazda konuşan Hintliler hikâyesi, Ebül-Hasan Harakanî'nin Bayezid'in ruhâniyetine mahzar oluşu, Nasûh hikâyesi, Bir Müslümanla bir Hıristiyan ve bir Yahudinin yolculuk edişleri ve Yoksulla Define hikâyesi gibi kimi hikâyeler hem Mevlânâ'nın *Mesnevisi*'nde hem de Şems'in *Makâlât*'ında ortak olarak bulunmaktadır.⁸⁴

Şems'e *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi* ve *Merğûbu'l-Kulûb* isimli 138 beyitlik ve mesnevi tarzında bir eser de isnat edilmekle birlikte bu kitapların Şems'e ait olmadıkları yazıldıkları tarihlerden anlaşılmaktadır. Tövbe, zât, sıfat, namaz, terk, tecrîd, marifet, aşk, mâşuk, fena ve bakâ fasıllarını ihtiva eden, yani on fasıldan meydana gelen *Merğûbu'l-Kulûb*'da hem şiir tekniği hem de dil bakımından birçok hatalar vardır.⁸⁵

SONUÇ

Şems-i Tebrizî, kabına sığmayan, vecde bürünen, manevî hâllerinden sürekli değişim yaşayan, diyar diyar gezen, diğer şeyhlerle fikir teatisinde bulunan, elinin emeğini yiyen, sürekli siyah keçeden elbise giyen, başkalarına bâr/yük olmaktan kaçınan, Hakk'ı yâr edinen, O'nun dostluk ve ülfeti ile bahtiyar olan, riyadan uzak melâmetî bir kişilikle özü sözü doğru, insanlığın hayrını isteyen bir isim olarak temayüz etmiştir.

Babası vasıtası ile Kübreviyye tarikatine müntesip bulunan Mevlânâ, Şems-i Tebrizî ile buluştuktan tarîk-i şüttâr/aşk ve cezbe yolunun neşesini elde etti. Bu birliktelikle Şems Mevlânâ'nın, Mevlânâ da Şemsin aynası oldu. İkisi de birbirlerinde Hakk'ı müşahede etti. Mevlânâ Şems'de, Şems'de Mevlânâ'da kendini buldu. Mevlânâ ve Şems'in her biri iki ayrı kandildi ama onlar bir araya gelince başkaları onları birbirinden ayıramadı. Her ikisi de bedenlen ayrıydılar ama birbirlerini tanıyan, kendi gerçeklerini idrak eden ortak bir ruha sahiptiler. Sultan Veled'in ifadesi ile Şems, Musa benzeri bir er olan Mevlânâ'ya Hızırlık edip onu âşıklıktan mâşukluk makamına yüceltti. Şems gelmeseydi Mevlânâ, "Mevlânâ" olmayacak, sıradan şeyhlerden biri, herhangi bir sûfî olacaktı.

Diğer yandan Mevlânâ da Şems'in gelişimine katkıda bulundu. Yıllardır diyar diyar dolaşırken aradığını bulamayan Şems'in maksadını gerçekleştirmesine, muradına ermesine, Mevlânâ aynasında kendi hakikatini idrak etmesine ve kemâl yolculuğunu sürdürmesine vesile oldu. Mevlânâ sayesinde sûfîler zümresinden bir kıymet olduğu fark edildi. Şems sayesinde manevî coşkunluğa hazır olan Mevlânâ'nın aşk fitili ateşlendi. O kandil ateşlenince Şems de onun etrafında

⁸⁴ Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 101.

⁸⁵ Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 102; Can, *Mevlânâ*, s. 59-60.

pervane kesildi. Dolayısıyla Şems'le Mevlânâ'yı birbirinin müridi veya mürşidi göstermek yerine birbirinin sırrını görebilen hakikat erleri diye tanımlamamız daha uygun olacaktır.

KAYNAKÇA

- Arasteh, A. Reza, *Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Kişilik Çözümlemesi Aşkta ve Yaratılıştta Yeniden Doğuş*, çev.: Bekir Demirkol ve İbrahim Özdemir, Kitabiyat, Ankara 2000.
- Câmî, Abdurrahman, *Nefahâtü'l-Üns Evliyâ Menkıbeleri*, ter. ve şrh. Lâmiî Çelebi, haz.: Süleyman Uludağ ve Mustafa Kara, İstanbul 1998.
- Can, Şefik, *Mevlânâ –Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri*, Ötüken yay., İstanbul 1995.
- Cebecioglu, Ethem, "Şemseddin-i Tebrîzî'nin Kur'ân-ı Kerim Âyetlerine Getirdiği Bazı İşarî Yorumlar I", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XXXIX, Ankara 1999, s. 107-113.
- Çakmaklıoğlu, M. Mustafa, *İbn Arabî'de Marifetin İfadesi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2007.
- Devletşah, *Devletşah Tezkiresi*, çev.: Necati Lugal, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977.
- Eflâkî, Ahmed, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006.
- Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, IV. Baskı, İstanbul 1990.
- Firdevs-i Rûmî, *Menâkıb-ı Hacı Bektaş Velî 'Vilâyet-nâme'*, haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1958.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, *Mevlânâ Celâleddin Hayatı, Eserleri, Felsefesi*, İnkılap Kitabevi, 5.Baskı, İstanbul 1999.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, "Giriş", *Dîvân-ı Kebîr*, haz. Abdülbâki Gölpınarlı, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2000, c. I, s. XXII-LXXXV.
- Köprülü, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, sadeleştiren: Orhan F. Köprülü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1993.
- Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, *Rubâîler*, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, Ankara, 1982.
- Nicholson, Reynold A., *Selected Poems from the Divani Shamsi-Tabriz*, Cambridge 1898.
- Önder, Mehmet, *Mevlânâ (Hamdım-Pişdim-Yandım)*, Ajans Türk, ts.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf*, Yeni Boyut yay., İstanbul 1989.
- Sipehsâlâr, Feridun b. Ahmed, *Risale (Hz. Mevlânâ ve Yakınları)*, çev. Ahmed Avni, haz.: Tahir Galip Seratlı, Elest yayınları, İstanbul 2004.
- Sultan Veled, *İbrîdâ-nâme*, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, Güven Matbaası, Ankara 1976.
- Şapolyo, Enver Behnan, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul 1964.
- Şems-i Tebrîzî, *Konuşmalar I-II (Makalât)*, çev. M. Nuri Gencosman, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1974-1975.
- Usta, Mustafa, *Divan-ı Kebir'de Mevlânâ'nın Eğitim Görüşü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.
- Vassâf, Osmânzâde Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi, İstanbul 2006.
- Yılmaz, H. Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1994.